

ראשית מצעדיו של שמעון ברנפלד

(מלאת 60 שנה לפעולתו הספרותית)

גיד, נשען על ישרת לבו אקוה בו יתן מקום לדבריו, דברו אב אשר ידאב לבו, על כבוד בנו יקירו המתוללל ברבים נגד האמת והצדק, בקול ענות הנדפס במכתב העתי „הקול“ משפיל המו"ל לעפר את כבוד בני היקר שמעון ברנפלד נ"ל, ותנה עבוד זה לא היותו יוצא מגדרו נגד השתיקה. מטבע איש מנחה אנוכי ולא רבתי מעולם עם איש — גם עתה לא הייתי כותב נגד בעל הקול על תרופיו וגדופיו את בני ככלל, אך מפני כי תרהיב בעל הקול בנפשו (דבר לא יאומן כי יסופר!) לקרוא גם אותי, את האב להעיד על בני לרעה, ולחלל בעצמי כבוד בני. אמת הדבר כי מאמר בני „ע"ד תכונת הרבנים בנא"ל יוציעו“ אשר נדפס ב„הקול“ (בהסכמת וברצון המו"ל) אינו לפי רוחו, אבל בעבור זה אין הצדקה אל בעל הקול לתת את בני לאיש בליעל. יהיה אך שיהיה לא אוכל לעשות בנפשי שקר לראות כבוד בני מעולל מעפר ואחשה, עד הוא גם החכם השלם — י"ב (ישכר בר) לעזוב נשטיין נ"ל דרשן פה לכותב אשר כתב אל הפראפס ד"ר גרעץ מברעסלוי-הגניד על בני ישראל, באשר כי הרב לעזוב נשטיין ודע ומכיר אותו: „המניד“ 1880 גל' 49, עמ' 414). וכאן ראוי לנו ביותר להראות על הארי שבחבורה שהובא לכאן להגיד בחשו של בעל „הקול“, הלא הוא המ"ט מ"ט לוינשטיין, אביו של נתן לוינשטיין (מראשי המתבוללים בלוציץ, וראש המרכזים בנינים, נבחר הפרל"מנט האוסטרי שמלפני המלחמה, שסוף ימיו נטה ללאומיים ונדע ביחוד כהגיד נתן האמיצה על שטייגר).

בבית המחוקקים הכולל לכל עם אשכנז, וגם בבית הנבחרים של המדינה, וגם בין שרי העיר והמחוז נמצאו יהודים, אולם מה מעוררת ידיעה קטנה זו — אסוציאציה למאורע גדול ומרוד בהיו יהודי נידבדג. מאורע שהוא טבעת בשרשרת הדיחות, הנגישות והעניוים כלפי היהודים, ושסופם — החוקים שהוציאו בימינו אנו הזקקי און שבי קרבה, אינם אלא סיוע הניוני להם. כאמר: אסוציאציה, שלא כסיוכום ציר רופה עכשיו, הסיוכום — מלפני ששים שנה, עם הכץ ראשית זוהר הכוכות אף לעיר רשע" (כפי שהיא פרויה בספרו האנגלי של יהושע פודרז שהופיע זה מסרוב, ושבו ניתן תיאור זדונותיה של נירנברג כלפי היהודים כל ימי סיומה עד תקופתה אנו) זו. וזיכרם ההם אחרת היתה התנועה, הנשמעת לנו בחתימת המאמר בדברים אלה: „ועתה תודות לאל ה', ישבו בה היהודים כאד וזת נפשם ולא יחסרו כל בה, ומה שמחה נפשי — — —“ והרי, אף המסקנה ומוסר החשב של תנובה זו: „מה נשתנו העתים“. אולם, תנובה לציון, כי אף במאמר זה, הגדוש ועשיר בתור אור אבירות הרשע בימי הביניים, בולטת מיד העובדה, כי דלה וקטנה היא הבלטת הניגוד של ת"ע, ואולי אפשר לומר, כי סיבתה של זו היא העדר הבטחה הנמר בקיומו הנמשך והממושך של הוזה פורן זה, שהוא לפני עינינו כיום בבחינת דממה לפני סער, שלא היה עוד רוגמתו, סער שאנר ואצר כוהות-ישטן גסים ברממה דקה זו.

תיאור זה, של ירוש היהודים מנירנברג בימי הביניים ונסיבותיו, הוא, כאד מור, גדוש צבעים ונווני נוונים, וכנ"ל הוג בתקופה זו, אף מתנהל הוא בדרך המליצה. כרוגמה תשמש לנו ההתחד לה, שכך לשונה: „לפני ימים רבים, עת התושך והצלמות כמו פני תבל, ימי אפלה סגורה ואין נוגה להם, ענני הבערות פרשו כנפיהם ויסקירו שמי האמת, הסכל נתן במדומים בתוסף עזי זו השתרר או על פני תבל כולה ואין נסתר מחמתו, ולרגליו קם'החכם למטה רשע, בעת ההוא מצאו את עם קטון ודל, עם ישראל, שה פוזרה, רעות רבות וצרות, עד כי עיפה נפשם להורגים — — —“. האומר, שדברים אלו יצאו מפי איש שהמליצה שגורה ורהוטה בפיו, ואינם אלא בבחינת פורקן לעומס ולגודש של און לשוני, ודאי שלא כיון לאמת, כי כן ישתלבו בהמשך מסכת התיאור — אף מלים אלה: „הה! נפשי עלי שתתוה! ועטי תנוע בידי לכתוב השערות האלה!“ נמצא מכאן, עלפנינו מסון ביטוי — ליגננס ועוצם עלנויהם של אחים מלפני מאות בשנים, והוא נובע מלב כואב ונרכא כמותם הם.

כפי שראינו נמצא שמעון ברנפלד חותם בשמו ובשם אביו, ולא רק במאמרו הראשון, כי גם בא"ה הבד אים אחריו, הרי שכבר כאן מובע רגש התוקרה לאביו, שבא לכלל ביטוי לאחר שנים רבות בתיאור הנרחב המוקד דשלו בפרק הזכרונות שב„רשומות“. הוא, ר' משה ברנפלד, או כפי שהוא קרוי עוד היום כפי זקני הסביבה „משחלי טיסמעניצער“, ידוע היה כבעל מות הרוח ומשכיל, שאימותו ודברו חידד ריו אפשר עוד היום לטמוע מפי כמה וכמה ידידיו ורעיו, אולם מעניינו כאן להראות על יחסו של האב לבן, שהוא כולו התמסרות חובה ושמירה עליו באותם הימים, מפני התרבות והנימוס סים ששלטו אז בעולם הספרות והעתו נת' העברית. כנודע עבד ברנפלד זמן מה — לאחר שיצא טיכו בעולם — במחיצתו של בעל „הקול“ מיכאל לוי רודקינסון (פרומקין), אולם נפרד מעליו בשעה שראה סודו הרע. רודקינסון, שהצטיין בלשונו ובסגנונו, ה„נקיים“, מצא, כשנתפרדה החבילה, שעת כושר לפניו להתנפל מעל במתו „הקול“ בנסגת על ברנפלד, ולא נמנע להבליע בתוך גידופיו, גם דבריו גנות על אביו — כחיוס וכתוקף למלאכתו הטהורה. נגד דברו בלע אלה יצא ר' משה ברנפלד בתשובה הריפה ושנונה מעל עמודי „המניד“, תשובה שיש בה כהרבה להעמידנו וללמדנו על ראשית פסיעותיו של ברנפלד, וכן על הרקע והד קרסע, שמתוכם עלה וצמח. ואלה דבריו בתשובתו זו: „למעלת בעל המ"ט

אילו היו הזמנים בתוקנם ודאי שהיה בא על תיקונו תאריך כזה — ששים שנות הרישה במענית הספרות העברית, ששים שנות עבודתו הספרותית העצומה של שמעון ברנפלד. כי מה שנמצאו ראויים וזכרות, שרוכס ככולם אינם מניעים לשיעור הקצוב במונח זה, לא כל שכן שהגון לכך, מי שעבד על השיעור הקצוב — בעש" שנים, וביותר ראוי להזכיר תאריך זה שרב בו הענין מסכת וכמה עדרים ובד הינות. ברם, עד שנבוא לספר במאמר ראשון זה, שיצא מתחת עטו של שמעון ברנפלד מלפני ששים שנה, ראוי גם שנתעכב מעט על קורות הרפסת, ונגרלו עד שהגיע לכך, כי אף בנסיבות אלו לא מעט הענין, וביותר ששמעון ברנפלד נופא סיפר עליהן בפירוט ובפרטות.

מעשה הרפסת המאמר כך היה: עוד בשנת תרל"ה, „מריו“ ברנפלד — והוא בן שמונה עשרה — מאמר גדול ומפורט ל„המניד“, על נושא היסטורי. הוא לא זכה להידפס, ואף לא לתשובת העורך, אולם לאחר שנה — ולתמחוו של המחבר — נדפס המאמר, אמנם לא ב„המניד“ כי אם ב„מניד משנה“. לשאר לתו על פשר דבר זה, נענה מעורך „המניד משנה“ דוד גורר דו, כי במערכת „המניד“ אין סדר, קפצה הויקנה על זילברמן, עורך „המניד“, מונחים באמתת הזקן כמה מאמרים, שצריך היה להכחין בהם, אם הם ראויים או אינם ראויים לרפוס, פעם אחת הטט באמתתה ומצא את מאמרו זה ופקעו ב„מניד משנה“. אלה הן בערך תולדות מאמר זה, כפי שטופרו מפי ברנפלד בפרקי זכרונותיו ב„רשומות“ (ספר ד') וכן במאמרו על רוד גורדון („העולם“ 1926 גל' כ', עמ' 378). על זה יש עוד להזכיר, כי אף אכסניה זו — „מניד משנה“ — נוצרה במסובות מיוחדות, יסר אותה דוד גורדון בעד „המניד“ כמכתב עתי לתכמה ומדע ויריעות שונות, מכתב עתי הנודע „למלאות את החסר ב„המניד“ בענינים כאלה, אשר אין מקומם בו לפי מטרתו אשר הוצבה לו מראשית כואת, ואשר רבים מקוראיו חשקה נפשם גם לענינים החסי רים בו, על דרך משל סיפורים נעימים וכדומהם. כנודע לא ארכי ימי סיום ה„מניד משנה“, כך הכל הופיעו ממנו מאה עשרים וששה גליונות במשך שלוש שנים (ט"ו כסלו תרל"ט — ל' סיון תרמ"א), וכאן, כמסמך זה, ובשנת הראשונה בגליונות 22, 23 (י"ג, כ' סיון תרל"ט) הדפיס גורדון את המאמר הזכור, הלא הוא הנושא את השם: „לקורות בני ישראל, גירוש היהודים מנירנברג בשנת 1499“ והחתום בשם „שמעון בר' חשה בערנפעלר חלבו“.

הגורם לכתיבת המאמר, אף הוא — יהיד ומונהד בימינו, לכאורה ידיעה קטנה ב„המניד“: „כי בעיר נירנבערג, אשר לפני שלושים שנה לא היה רשיום לאיש יהודי לגור שמה, ועתה, אהר מאחינו בני ישראל מתושבי העיר, וישב

וראוי להזכיר: אם כי נר"ץ וספרו ההיסטוריה שלו היו המושלים בכיפה אז כרחוב היהודי, אין ברנפלד — שהכיבים לו דבריו הימים — מסתפק בכך, והוא, בן התשע עשרה, הולך ומחפש אחרי מקורות נוספים לרונת צמאנו בקורות עם ישראל, וכך הוא מניע להודיע קרבים בהערה למאמרו השני „לקורות בני ישראל, היהודים בצרפת בימי המבוכה משנת 1780 עד שנת 1815 (מניד משנה, אותה שנה, גל' 26 עמ' 108) את הדברים האלה: „להסיד מעלי קנאת מכורים, אניד פה בראש מאמרי, כי גם אם סמכתי ברוב דבריו על החכם המפואר הסופר הגדול פראפעסאר ד"ר גרעץ נ"ל בספרו הנכבד „קורות בני ישראל“, אכן שאבתי תי גם ממקורות אחרים, וביותר היה לי הספר „קאנווערואטיאנס לעסקיפאן“ למאיר לעינים — „אולם יש לשער, שהיו גלויים לפניו היכודי, הכמת יש ראל“ המרכזים, שצענו בימים ההם כמקוהו ופטריות, וירישו לדבר, כי גם למאמרו הראשון שימשו כמסור — פרט לגרץ הכל בו — גם ככני „ישר דון“ ליוסף יצחק פא באק שהופיע הם נפסקה בימים ההם, וביותר הכרך הששי (באמבארג 1868) שכתלסו הגר' מני נדפס מאמר גדול מברניגל לא על גירוש היהודים מנירנברג, ללמדנו שכבר אז קנה דעת, ככל שידו מגעת, רהוקים וקרובים שימשו בערכוביא, לפסק יצר הלימוד שבו ככלל, ויצר דעת דבריו הימים כפרט.

ידועים הם דבריו הנחמדים של מ. י. ברדיצ'בסקי על ברנפלד המעמיד על גס את הנחות שבשפתו ואת הס' לנת שבשפתו. ברנפלד מושל כשפת ולא היא בו, יען הוא כותב כמו שאדם מוכר, בלו כהל וכלי צבע שפתים: בשפת עבר, עושים זה רק מעט ואולי רים הרבה, ובשפה לא מרוברת — בשפת ער, עושים זה רק מעט ואולי ברנפלד הוא היחיד. איזה מקום יקח לו ברנפלד לעתיד בתולדות הספרות? שאלה ואת לא אפתור עתה, אבל אם יתקיים הלומי של כר יינין ותבריו, ושפת עבר תהיה שפה מרוברת, לא שפתו של בריינין המליץ תהיה ליסוד. כי אם שפתו של ברנפלד, שפת ברנפלד, הספרותית היא שפת הדיובר עם כל יד שר הדיובר. ועם כל החולין שבדבר (בשרה ספר, חלק שני, דיר ומפורד עמ' ס"ב-ס"ג), כלומר, ידועים דבר רים אלה, אולם פחות ידועים חם דבר ריו התרפים של ברנפלד עצמו — נגד סגפת המליצה שפשטה בישראל, דברים שיצאו מתחת עטו לא בימינו אנו כי אם שנה אהת לאחר ה„ראבינט“ שלו, לאמרה: קו זה, — שוכה כה למחלצו של ברדיצ'בסקי מיוחד לו עוד עם ראשית צעדיו ופסיעותיו. במאמר גדול הנקוב בשם: „עמיסופדים“ (נדפס ב„המניד“ 1880 גל' 1, עמ' 5-6) המאמר התום בשם „פלאי המסתתר“ — הוא הפסידונים הנמצא כתימסה גם מתחת להמשכים הראשונים של שורת מאמריו „לתורה ולתעודה“ הוא מוכר בלעג שגון על הכתיבה במליצות, שדדי כה להאפיל על דרך הביטוי, ואינה אלא כסות למחברים להראות כזה בסיאותם בניבו המסרא, שלא מהיו דבריו כלליום וסתמיים מדי, הוא ממתיש אותם בעז' דת דוגמא לכתיבתו של סופר פלוני הכותב, הן ימים רבים הלפג, עברו למו אל מציאות תהום הנשיה, בעוד אשר היו בני אדם בשקר טל ילדחתם, עוד לא ידעו מה התכונה דורשת מאתם, ועל מה אדני התבל הטבעו וכו'“ כאן מוכא כל המאמר בלשונו ובצורתו שאינו אלא ים של מלים תלושת אים פה וארשם שלצירופן צלצול משונה ביותר, והוא ברנפלד מעור על כך „מי לא יראה כי כל מגמת הסופר בלהג הרב ההוא, היתה רק חפצו להראות כי גם מליץ גדול ונשגב הוא, אבל יען כי לא מליץ הנני, ונפשי כל תיעף במועף ביעף (דבריו הסופר!) המליצה, לכך אכתוב הרעיון אשר לפני הסופר בדברים פשוטים ומעטים ומובנים לכלי „ימים עברו טדם תחלי לדעת את כה הות הטבע וכו'“, תחת הדברים האלה הביא הסופר דבריו הכל אין גם מועיל ואשר אין פתרון להם — — —“

היא הפשטות, התכונה המיוחדת שבי כתיבתו של ברנפלד, שעל ידה נתחכב על הקוראים העברים משך ששים שנה אלה, פעולה יסודאי חמצא הערכתה הנכונה בשנה זו.